

Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Hatay Haaha'larının Değerlendirilmesi

Sevda Sahilli Birdir ^{1**} Seda Çiçekli Ayyıldız ² Kemal Birdir ³

¹ Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Mersin, Türkiye, birdirss@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1568-5837

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Bolu, Türkiye, seda.cicekliayyildiz@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2897-3253

³ Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Mersin, Türkiye, kemalbirdir@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1353-3618

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, sözlü kültür mirası ve yerel iletişim dili olan Haaha'ların kayıt altına alınıp derlenmesi ve korunmasıdır. Diğer amaç ise, yerel halkın Haaha'ya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Nitel araştırma yöntemi tercih edilen çalışmada, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiş ve MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, Haaha'ların, güzel söz söyleme sanatı olarak tanımlandıkları, ailelerin birbirlerinden beklentilerini dile getirme ve kültürü tanıtmaya gibi amaçlarla okundukları, Haaha kültürünün, atalardan miras kaldığı ve gelecek nesillere aktarılma isteği gibi sebeplerle kültürel ve toplumsal öneme sahip olduğu belirlenmiştir. Haaha'nın turizme kazandırılması için çeşitli eğitimlerin, kültürel çalışmaların ve festivallerin düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Yerel halk Haaha'yı, gelecek nesillere aktarılması, kültürel miras değerine sahip olması, Hatay'a değer katması, sözlü kültür olması, toplumsal ve tarihsel açıdan önemli olması ve turistlere öğretilmesi amacıyla korumak istemektedir. Son olarak, katılımcılarca geliştirilen metaforlar ile Haaha'nın; mâni, şiir/şarkı, kültürel simge, düello, gelenek gibi kavramlarla açıklandığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sözlü Kültür, Somut Olmayan Kültürel Miras, Haaha Okuma Geleneği, Hatay

Evaluation of Hatay Haaha's Within The Scope of Intangible Cultural Heritage

Abstract

The main purpose of this study is to record, compile and protect Haaha, which is an oral cultural heritage and local communication language. The other purpose is to evaluate the views of the local people on Haaha. In the study where qualitative research method was preferred, data were obtained through semi-structured interview form and analyzed with the MAXQDA program. As a result of the study, it was determined that Haaha is defined as the art of rhetoric, that it is read for the purposes of expressing the expectations of families from each other and introducing the culture, and that Haaha culture has cultural and social importance due to the reasons such as being inherited from ancestors and the desire to be passed on to future generations. It was stated that various trainings, cultural studies and festivals should be organized in order to introduce Haaha to tourism. The local people want to protect Haaha in order to be passed on to future generations, to have cultural heritage value, to add value to Hatay, to be an oral culture, to be socially and historically important and to be taught to tourists. Finally, with the metaphors developed by the participants, Haaha; It has been determined that it is explained with concepts such as mani, poem/song, cultural symbol, duel, and tradition.

Keywords: Tourism, Oral Culture, Intangible Cultural Heritage, Haaha Telling Tradition, Hatay

Önerilen atıf/cite this article as

Sahilli Birdir, S., Çiçekli Ayyıldız, S. & Birdir, K. (2025). Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Hatay Haaha'larının Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 697-725.

**Sorumlu yazar e-posta/ Corresponding author e-mail: birdirss@mersin.edu.tr

Araştırma Makalesi

Cilt 9, Sayı 2, 2025
ss. 697-725

Gönderim : 19.03.2025
1. Düzeltme: 07.05.2025
Kabul Tarihi: 15.07.2025

Research Article

Vol 9, No 2, 2025
pp. 697-725

Received : 19.03.2025
Revision1: 07.05.2025
Accepted: 15.07.2025

GİRİŞ

İnsanın yaradılışından itibaren deneyimlediği, geliştirip zenginleştirdikleri, biriktirmek ve korumak amacıyla sürdürülebilirliğini sağlayarak gelecek nesillere aktardığı veriler bütünü olarak adlandırılan kültürel mirasın bir uzantısı olan somut olmayan kültürel miras; gelenek ve görenekler, tiyatro, folklor, törenler, ritüeller, edebi eserler, el sanatları ve sözlü gelenekler gibi etkinlikleri kapsamaktadır (Ar & Çelik Uğuz, 2015). Somut olmayan kültürel miras; toplumların yaşama şekilleri çerçevesinde oluşan bilgi ve beceriler, uygulamalar, davranışlar, anlatımlar ya da bunlara ilişkin araç, gereç ve kültürel mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Masoud, Mortazavi & Farsani, 2019).

Mezopotamya'nın kuzey uzantısı olan Hatay, Antik Roma'nın en görkemli kentlerinden biridir. Yaklaşık 10 bin yıllık tarihi süresince sayısız uygarlığa ev sahipliği yapmış, çeşitli etnik kökenlerden kültürleri sentezleyerek sanat tarihi, dinler tarihi, uygarlık tarihi ve farklı etniklerin harmanlanmasıyla bir kültür tarih müzesi haline gelmiştir. Hatay, binlerce yıllık birikimle oluşan kültürel miraslarını sürdürmekte ve yeni kuşaklara aktararak yaşatmaktadır (EyKay, Dalgın & Çeken, 2015; Kaypak, 2010).

Sözlü kültür, toplumlar arası ilişkiler, iş bölümü ve toplumsallaşma sonucunda gerçekleşmektedir. Geleneksel sözlü kültür, efsaneler, hikâyeler, mitler, deyişler, ezgiler ve maniler gibi birçok unsuru içermektedir. Bu unsurların her biri, mevcut toplumun belleğinden ve zamanın süzgecinden geçerek bir sonraki nesile ulaşmıştır. Böylece toplumsal yaşam diri tutulmuştur (Korucu, 2023). Hatay'ın sahip olduğu sözlü edebiyat kültürünü de köklü bir geleneğe dönüştürmüştür. Bu köklü geleneğe sahip sözlü kültürlerden biri farklı dillerde yüksek sesle okunan, mânî şeklinde yazılan ve toplumsal nidâlar olarak adlandırılan "Haaha"lardır (Cereci, 2022).

Haaha'lar insanlara farklı duyguları ve izlenimleri hissettiren yerel bir iletişim aracıdır. Genellikle, düğün ve kına geceleri gibi eğlenceler içerisinde okunan Haaha'lar, o anki mevcut durumu katılımcılara aktarmada etkin bir rol oynamaktadır. Edebi ve mizahi içerikleri, özgün formları ve ileti taşıyıcı olması özellikleriyle öne çıkan Haaha'lar, günümüzde varlıklarını sürdürmektedirler (Cereci, 2022).

Araştırmanın amacı, somut ve somut olmayan kültürel miras kapsamında oldukça zengin olan Hatay'ın, 6 Şubat depremi sonrasında bir enkaz haline dönmesiyle beraber, yerel bir iletişim dili ve sözlü kültürel mirası olan Haaha'ların kayıt altına alınıp derlenmesi ve korunmasıdır. Diğer amacı ise, yerel halkın Haaha'ya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Hatay Haaha'ları, ilgili bilimsel anlamda sadece Cereci (2022) tarafından ele alınmış olması ve yayınlanan konunun farklı olması nedeniyle daha önce çalışılmamış bir alan olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, "Hatay'da okunan Haaha'lar kayıt altına alınabilir mi?" sorusundan yola çıkarak, araştırmanın problemi belirlenmiştir. Dolayısıyla, alan yazındaki boşluğu doldurması ve gelecek kuşaklara bir belge niteliği taşıması bu çalışmanın önemine işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmanın en değerli çıktısının, katılımcıların okudukları Haaha'ların kayıt altına alınması olduğu söylenebilir. Çalışma için okunan

Haaha'ların korunması, kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanabilmesi için araştırmacılar tarafından bir video oluşturulmuş ve Youtube kanalına (<https://youtu.be/bnNamdYiQoA>, Youtube, 2025) yüklenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Kültürel Miras

Bir toplumun temelini kültür oluşturmaktadır. Toplumların birbirinden farkını ortaya koyan birincil özellik olarak kültür ön plana çıkmaktadır. Kültür, bir ülkenin, toplumun veya sosyal topluluğun geçmişten günümüze kadar süregelen genel tutumlarını, değer yargılarını, alışkanlıklarını ve tüm duygu ve düşüncelerini içeren bir kavramdır (Kalem & Deniz, 2018). Kültürel mirası oluşturan diğer temel unsur ise miras kavramıdır. UNESCO tarafından miras, geçmişin geleceğe taşınan izleri olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2024). Diğer bir ifadeyle miras kavramı, kuşakların kendilerinden sonra gelecek olan kuşaklara bıraktıkları maddi ve manevi değerler bütünü olarak ifade edilebilmektedir (TDK, 2024). Bu iki temel kavramın birleşimi ile ortaya kültürel miras kavramı çıkmaktadır. Kültürel miras, geçmiş nesillerden günümüze miras kalan, toplumsal ve bireysel anlamlar yüklenen ve bu sebeple korunmaya değer görülen uygulamalar bütünüdür. Daha açık bir ifade ile kültürel miras kavramı gelecek nesillerin yararına sunulan, zengin kaynakları sağlayan bir ürün ve süreç olarak tanımlanabilmektedir (Kaya & Ünlüöner, 2021).

Kültürel miras kavramı, siyasi, ekonomik ve düşünsel gelişmelerle harmanlanarak şekil almaktadır. Kültürel miras unsurları, bulundukları destinasyonlarda sosyal, fiziksel ve kültürel kalkınmaya yönelik iktisadi bir gelir kaynağı olarak görülmektedir (Çelik, Yıldız & Altuğ, 2023; Timothy, 2014). Günümüzde küreselleşen dünyada üretilen mal, sermaye ve emek ulusallıktan ziyade uluslararası bir devamlılık içerisinde sirkülasyon halindedir. Bu durum, yeryüzünde mevcut olan kültürlerin birbirlerine benzeşmesine yol açmaktadır. Kültürlerin birbirlerine benzeşmesi sebebiyle toplumların yaşam tarzları, giyim kuşamları ve tüketici alışkanlıkları da benzer hale gelebilmektedir. Bu benzer özellikler arttıkça otantikliğin vurgulanması önem kazanmaktadır. Daha geniş bir ifade ile insanların kendi kimliklerini oluşturma, belirli bir gruba veya bir yere dahil olma gibi temel ihtiyaçları sebebiyle yapısı bozulmamış, kendine has özellikleri olan kültürlere sığınmak istemektedirler. Bu çerçevede kültürel mirasın önemi ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras, bulunduğu bölgenin özgünlüklerini tanıtabilmenin en önemli araçlarından biri haline gelmiştir (Gürel & Çetin, 2020; Ünsal & Pulhan, 2012).

UNESCO tarafından 1972 yılında imzaya açılan "Dünya Kültür ve Doğal Mirasın Korumasına Dair Sözleşme" kapsamında kültürel miras anlayışının temeli atılmıştır. Bu sözleşme ile kültürel miras kavramı, yapı toplulukları, anıtlar ve sitler olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Bunlar (UNESCO, 1972);

- Yapı toplulukları: Mimari, uyum veya arazi üzerindeki yeri sebebiyle sanat, tarih veya bilim bakımından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- Anıtlar: Sanat, tarih veya bilim bakımından istisnai evrensel değerdeki resim ve heykel alanındaki eserler, mimari eserler, kitabeler, arkeolojik değerdeki unsurlar ve yapılar birleşimi.
- Sitler: Etnolojik, estetik, tarihsel veya antropolojik açıdan istisnâ evrensel değeri olan, insan veya doğa ve insanın eserleri, arkeolojik siteleri kapsayan yerlerdir.

Kültürel miras ilk düşünüldüğünde tarih ve arkeoloji ile ilgili unsurlar akla gelse de kültürel miras kaynakları; tarih, kültür, kimlik ile ilgili somut ve somut olmayan değerlerin bütünü olarak incelenmektedir (Karaca Yılmaz, Akkuş, Şahbudak & Işkın, 2017; Richards, 2018). Bu değerler, türbeler, kiliseler, kitabeler gibi anıtlar, arkeolojik ören yerleri, tarihi mekanlar gibi somut unsurlar ile inançlar, gelenek-görenekler, ritüeller, şöenler gibi somut olmayan unsurlardır (Richards, 2018). Geçmiş ile gelecek arasında bağ kurulmasına aracı olan kültürel miras, mevcut düzende yaşanan kültüre ve dünyaya bir zemin oluşturmakla beraber manevi anlamda bireylerin ve toplumların yaşamlarını zengin kılmaktadır (Gürel & Çetin, 2020). Bunlara ek olarak, kültürel mirasın kapsamı zamanla değişmiştir. Bu değişim, mimari yapılar üzerine odaklanmaktan ziyade topluluklara ait bütün değerleri kapsayan bir anlayışa evrilmiştir (Ünsal & Pulhan, 2012).

Kültürel mirasın sınıflandırılması, somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras şeklinde iki temel başlık özelinde değerlendirilmektedir (Tablo 1). Somut kültürel miras; kitabeler, heykeller, tarihi mekanlar, sit alanları, arkeolojik alanlar ve anıtlar gibi unsurları içermektedir. Somut olmayan kültürel miras ise; gelenek-görenekler, törenler-şöenler, sanat, edebiyat, dil gibi değerleri içermektedir (Tıkır, 2019).

Tablo 1. Kültürel Mirasın Sınıflandırılması

Somut Kültürel Miras		Somut Olmayan Kültürel Miras
Taşınmaz	Taşınabilir	Geleneksel Oyunlar
Anıtlar	Heykeller	Halk Dansları
Mimari Eserler	Fotoğraflar	Müzik
Tarihi Merkezler	Resimler	Sözlü Gelenekler
Arkeolojik Sitler	Arşivler	Dini Törenler
Kültürel Manzaralar	Eski Paralar	Tiyatro
Doğal ve Tarihi Parklar	Kütüphane Eserleri	Edebiyat

Kaynak: Kaya (2021).

Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut olmayan kültürel miras kavramı, UNESCO'nun kültür varlıklarının korunması adına yürüttüğü bir çalışma esnasında somut kültürel mirasın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Türker & Köksal, 2018). UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihinde kabul ettiği, Türkiye'nin ise 27 Mart 2006 tarihinde katılım sağladığı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ndeki tanıma göre; bireylerin, grupların, toplulukların kültürel miraslarının bir paydaşı olarak nitelendirdikleri temsiller, anlatımlar, uygulamalar, bilgiler, beceriler ve bunların nezdinde gerçekleşen araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar somut olmayan kültürel miras olarak tanımlanmaktadır (Çapar & Yenipınar, 2016; Çelepi, 2016; Gümüşçü, 2018; Türker & Çelik, 2012). Somut olmayan kültürel miras tanımında, Türk dilinde yer alan "Somut" kelimesinin tam tersi olan "Soyut" kelimesi kullanılmamıştır. Bunun temel nedeni, İngilizce 'de bulunan "Tangible" ve "Intangible" kelimelerinin dilimizde tam olarak karşılık bulamamalarıdır (Akay, 2006; Oğuz, 2013). Somut olmayan kültürel miras sözleşmesi, küreselleşmenin bir uzantısı olan tek-tipleşmeye karşı önlemler alınarak, kültürel çeşitliliğin artırılmasına ve kültürel mirasın korunmasına yönelik adımlar atmaktadır (Oğuz, 2013; UNESCO, 2024).

Somut olmayan kültürel miras, duyarlı grupların, toplulukların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli olarak yeniden yaratılmakla sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Bu şekilde insan yaratıcılığına ve kültürel çeşitliliğe duyulan saygınlığı arttırmaktadır (Ar & Çelik Uğuz, 2015; Ekici, 2018). Somut olmayan kültürel miras, sözel, işitsel, görsel ve müzik ile ilgili uygulamaları da içermektedir (Rodzi, Zaki & Subli, 2013). Kaya'ya (2021) göre, somut olmayan kültürel miraslar müzik, halk dansları, tiyatro, edebiyat, törenler/şölenler, ritüeller, gelenekler, görenekler, el sanatları, sözlü gelenekler ve anlatımlar, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar şeklinde sınıflandırılabilir. Somut olmayan kültürel miras ile ilgili birçok çalışma olmakla birlikte, araştırma konusuna yakın birkaç çalışma şu şekilde verilebilir: Çobanoğlu'nun (2000), geleneksel bayramlardan nevrüz ve hıdrellez üzerine yaptığı çalışma, Kılıç, Ulusoy & Avcıkurt (2021) tarafından Pamukçu halk oyunlarını somut olmayan kültürel miras açısından inceleyen çalışma, Karaçelik & Tekin'in (2024), somut olmayan kültürel miras unsuru olarak Balıkesir Efsanelerini ele alan çalışmaları, Reyhanoğlu & Özcan'ın (2021), Hatay halk kültüründe Defne'nin rolüne değinen çalışma.

Sözlü İfadeler ve Gelenekler

Bir toplumda yaşayan bireylerin arasındaki bağ ortak kültür, yaşantılar ve tarih odağında şekillenmektedir. Tüm bu ortak bağ olarak adlandırılan kültür, yaşantılar ve tarih yerel halkın kültürel mirasını temsil etmektedir (Keskin, Saçlı & Efe, 2020). Kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel miras, toplumun aidiyet duygusuyla bağlantılı olduğundan büyük önem taşımaktadır (Rahil, Ghani & Sarkom, 2020).

Her toplum kendi zamanının bilgeliğini, tecrübelerini gelecek nesillere aktarmanın ifade biçimini mevcut koşullara göre bulmuştur. Bu ifade biçimleri, kolayca hatırlanan, anlatılan ve anlaşılan, dinleyicide merak uyandıran özelliklere sahiptir.

Ortak aklın ifade biçimleri olan; destanlar, türküler, fıkralar, ağıtlar, atasözleri ve mâniler sözlü geleneği oluşturan unsurlardır (Avcı, 2021; Kurt, 2020; Taşdelen, 2015; Wulan, Maryaeni & Dermawan, 2019). Genel bir bakış açısıyla eğlence ve hoş vakit geçirme unsurları olarak algılandıkları da eğitici ve olgunlaştırıcı içeriklere sahiplerdir. Sözlü ifadeler ve gelenekler, bir toplumun, yaşantı ve gözlemlerini aksetmesi ile toplumun dünyaya bakış açısını ve algısını, bir başka topluma, bireylere ve gelecek nesillere aktarmaktadırlar (Devatine, 2009). Bu bağlamda, sözlü ifadelerin ve geleneklerin geçmişten geleceğe doğru bir yansıtıcı görevi gördüğü ve insanlık tarihinin sürdürülebilirliğinin temel bir bileşeni olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Wilson, 2015).

Çalışır & Uncu'ya (2018: 12) göre sözlü kültür, "sözlü kültür unsuru olarak nitelendirilen halk hikâyeleri, efsaneler, türküler, bilmeceler vb. değerlerin toplumun kültürünü oluşturmak adına kuşaktan kuşağa sözlü şekilde aktarılmasıyla gerçekleşmekte ve kültürün sürekliliğine yardımcı olmaktadır.", şeklinde tanımlanmıştır. Sözlü gelenek unsurları, toplumlar tarafından binlerce yıl anlatı ve dinletilerle beraber kendi yaşam tarzlarını da benimseterek geliştirilmiştir. Bu sebepten ötürü, sözlü gelenek unsurları, yalnız bir söylemle oluşmamaktadır. Her nesil tarafından yapılan eklemeler ve farklılaştırmalarla oluşmaktadırlar. Bir başka özellikleri ise, eğitsel değerlerle beraber oldukça yoğun öğüt, nükte ve his içermeleridir. Sözlü ifadeler ve geleneklerin kaynakları yerel halkların hafızalarıdır (Spear, 1981; Taşdelen, 2015). Günümüzde toplumların kendilerini tanıtmak ve pazarlamalarında bir araç haline gelen sözlü ifade ve gelenekler, kültürel değerlerin sürdürülebilirliği açısından da son derece önem taşımaktadır (Lonardi & Unterpertinger, 2022). Sözlü kültür ile ilgili yapılan çalışmalardan birkaçı şu şekilde verilebilir: Yakıcı & Sarıtuğ (2019), Hataylı ozanların sözlü Türk kültürünün devamı ve gelecek kuşaklara ulaşmasına değinmiş, Çalışır & Uncu (2018), sözlü kültür ve sözlü iletişim arasındaki anlamlı harmoniden yola çıkarak Şahmeran'ı ele almış, Bal Hatunoğlu (2023), Hatay efsanelerini kaleme almış, Çelik Kan (2019), Hatay/Reyhanlı Çerkeslerinde halkbilimi unsurlarını incelemiş, Gül & Arı (2024), Hatay-İskenderun'da yapılan kış hazırlıklarını derlemişlerdir. Mevcut çalışma kapsamında ele alınan Haaha'lar da Hatay'ın sözlü ifadeleri ve gelenekleri kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Hatay Haaha'ları

Hatay, en eski yerleşim birimlerinden biri olarak, tarihte birçok uygarlığa (Asurlar, Hititler, Persler, Makedonlar, Mısırlılar, Romalılar, Arap Müslümanlar, Selçuklular, Haçlılar, Memluklar, Osmanlılar) ev sahipliği yapmış, özgün tarihsel birikiminde, değişik etnik kökenlerin kültürlerini bir yelpazede toplamış, söz konusu kültürleri yeniden yorumlayıp kendi kimliği ile bütünleştirmiş kadim bir kenttir (Kaypak, 2010; Beyazıt, 2019; Kalaycıoğlu, 2020; Cerci, 2022). Bu kadim kentte, binlerce yılın sözlü kültürü ve edebiyatı da nesilden nesile geçmiş, güzel söz söyleme köklü bir geleneğe dönüşmüştür (Cerci, 2022). Bu dönüşümde geleneksel sözlü kültür olarak hikâyeler, deyişler, efsaneler, ezgiler, maniler ve daha birçok unsur, zamanın süzgecinden ve

toplumun belleğinden geçerek yeni kuşaklara aktarılmış ve toplumsal yaşamda önemli bir yer tutmuştur. Bu dönüşüm içinde sözlü kültür olarak Haaha'lar da günümüze kadar uzanabilmiş ve kendilerine yaşam alanı bulmuşlardır. Haaha ifadesinin etimolojik kökeni hakkında alanyazında yeterli bilgi olmamakla beraber, Cereci'ye (2022) göre, zılgıt geleneği ile aynı kökenden gelmektedir. Buradan hareketle, Haaha'nın tarihin derinliklerinden gelen, çok kültürlülüğün izi olduğu sonucu çıkabilir.

Hatay Haaha'ları, Ortadoğu kültüründe yaşayan Ermeni, Süryani, Arap, Keldani, Ezidi, Nasturi ve Türk toplumlarında bulunan zılgıttan dönüşen, kültürel ve toplumsal nidalar olarak nitelendirilmektedirler (Cereci, 2022). Bir başka tanıma göre; Hatay Haaha'ları, Arapça lisanında gösteri anlamını taşıyan zılgıt isimli seslendirmenin evrimleşen şekli olup, "dörtlü" dizeler formunda, murabba olarak dile getirilen manilerdir. Bu maniler, yüksek bir ses tonu ile söylenmektedir. "Haaha" ifadesi ile başlayan, her dizede insanlara farklı duygu ve izlenimler sunan bir tür yöresel iletişim aracı olarak da değerlendirilmektedirler. Her etnik kökenin dillerine ve kültürlerine göre şekillenmektedirler (Cereci, 2022). Topaloğlu (2023) ile yapılan yüz yüze görüşmede Haaha ile ilgili şu örnek verilebilir:

Haaha evimiz köşe köşe,

Haaha her köşede billur şişe,

Haaha kim bu çiftlere nazar eder ise,

Haaha inşallah kuyuya düşe.

Toplumsal ve kültürel nidalar olarak değerlendirilen Hatay Haaha'ları, mevcut duruma göre farklı varyasyonlar ile dile getirilmektedirler. Buna ek olarak, edebi geleneklere uymak koşulu ile o ana uygun doğaçlamalar ve anlamlar yaratılarak düşünülenleri, hissedilenleri ve yaşananları aktarmak için kültürel bir ileti aracı konumundadırlar. Bazen "övmek" bazen "yermek" amaçlı içeriklere sahip, türkü ve mâni arasında kendine has bir şekilde söylenen yerel kültürel unsurlar (Gümüštepe, 2024; Kalaycıoğlu, 2020) olarak ifade edilebilir. Haaha'lar, Hatay yöresinde, başta Arapça ve Türkçe olmak üzere farklı dillerde, genellikle kalabalık ortamlar olan düğünler, kına geceleri, sünnet törenleri, asker uğurlamaları, misafirleri taltif etme gibi ortamlarda okunmaktadırlar. Diğer toplumsal kültür unsurlarında olduğu gibi, Haaha'ların da okunmasının belirli ilkeleri ve ritüelleri vardır. Bazen oldukça resmi bazen ise müstehcen ifadeler ile çeşitli anlatımlar içermektedirler (Cereci, 2022; Çiçekçiöğlu, 2017; Türk, 2013). Haaha'lara birkaç örnek şu şekilde verilebilir:

Haaha gelinimizin adı Durdunaz,

Haaha dudakları bal kiraz,

Haaha şu geline yüz milyar para verdik,

Haaha yüz milyar gine versek gine az.

İnsan yaşamını ve her halini dile getiren Haaha'lar, hem modern hem de geleneksel dönemlerde, insanlar arasında bir iletişim aracı işlevi görmüştür. Hatay Haaha'ları, insanların arasındaki durumu, ilişkileri, kederi ve neşeyi anlatmanın bir yolu olmuştur.

Haaha duvarımızda var kilim

Haaha nakışı dilim dilim

Haaha çok şükür Allah'a büyük oğlanı everdim

Haaha küçüğü de Allah kerim.

Cerici (2022), Kalaycıoğlu (2020), Çiçekçioğlu (2017) ve Türk'ün (2013) çalışmaları incelendiğinde, Haaha okumalarının mânîye benzetildiği görülmektedir: Haaha'ların mânî gibi, anonim olma, yalın anlatıma sahip olma, bir yere, şahsa veya olaya yakıştırılarak ifade edilme özelliği taşıma, özellikle belli durum ve/veya zamanlarda (kına, düğün, sünnet, asker uğurlama, nişan vb.) söylenme ve Haaha okumanın halk diliyle bütünleşen doğal yapısını yansıtmaya gibi. Bal Hatunoğlu'na (2023) göre mânî, sözlü halk edebiyatında yer alan, tek dördlük, çoğunlukla 7 heceli, "aaxa" uyaklı en çok kullanılan nazım şeklidir. Haaha ifadeleri bu yönü ile incelendiğinde, tek dördlü, 7'li hecesi ve uyak düzenine sahip olması nedeniyle mânîye benzedikleri ancak, bu manilerin, "Haaha" ifadesi ile başlamaları, yüksek bir ses tonu ile farklı bir şekilde ifade edilmeleri ve yöreye özgü farklı form ve öze ortaya çıkmış (Cerici, 2022) olmalarından dolayı "mani"den farklılaştıkları söylenebilir.

Çeşitli kültürlere sahip olan Hatay'da güzel söz söyleme sanatı kuşaktan kuşağa aktararak köklü bir gelenek haline gelmiştir. Hatay Haaha'ları hem Hatay'ın kültürel varlığı açısından hem de Anadolu kültürel mirası açısından oldukça önem taşımaktadır. Somut olmayan kültürel miras unsurlarından sözlü ifade ve gelenekler kısmında değerlendirilebilecek bir unsurdur.

YÖNTEM

Nitel araştırma özelliği taşıyan çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme formları ile veriler toplanmıştır. Bireylerin verilerini, görüşlerini, duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarma yönünden öne çıkması ve iletişimin en temel biçimi olan konuşmayı esas alması sebebiyle, görüşme yöntemi sosyal bilimlerde en sık kullanılan veri toplama yöntemidir. Bu bakımdan, sınırlılığı olan yazma ve doldurmaya dayalı anketlerden farklılaşmaktadır (Karasar, 2024; Kozak, 2018). Bu özelliklere ek olarak, görüşme yöntemi araştırmacılar için, yanlış anlaşılan ifadelerin tekrar sorulabilmesi, bizzat katılımcıların gözlemlenebilmesi ve anlamlandırılabilmesi, derinlemesine bilgiye sahip olabilmesi açısından büyük ölçüde esneklik sağlamaktadır (Nakip, 2013). Nitel araştırmalarda örneklem tercihinde nicelikten ziyade araştırma konusuyla ilgi ve bilgi düzeyine bakılır. Bunun temel nedeni, nitel araştırmalardaki örneklem seçimindeki amacın, en derin bilgiye ulaşma isteğini içermesidir (İslamoğlu & Alnıaçık, 2013). Nitel araştırmalarda, katılımcı sayısı açısından çok sayıda insan seçmek yerine, çalışmada incelenen temel fenomen veya kavram ile ilgili derinlemesine bilgi elde edilebilecek

küçük bir gruptan veriler elde edilir. Dolayısıyla, bu tür çalışmalarda, örneklem sayısı 4-10 gibi az sayıdaki katılımcı ile yapılmaktadır (Creswell & Plano Clark, 2015).

Araştırma evreni net olarak tespit edilemediğinden, bu çalışmada, amaçlı/kasıtlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme ele alınmıştır. Bu doğrultuda, araştırma evrenine dâhil edilen ilk katılımcı tesadüfi olarak seçilir. Görüşme bitiminde katılımcının önermesi ve yönlendirmesi üzerine bir sonraki katılımcıya ulaşılarak örneklem sayısı arttırılır. Çalışmada, amaçlı/kasıtlı örnekleme yöntemi ile 20 kişiye ulaşılmıştır. Ulaşılan kişilerde temel aranılan özellik Haaha'ya ilişkin bilgi sahibi olunmasıdır. Katılımcılara, çalışmaya dair bilgi verilmiş, gönüllülük esasıyla görüşme yapılmıştır. Mevcut araştırma konusu ile ilgili alanyazın incelenmesi sonucunda, veriler 04 Kasım 2023-04 Mart 2024 tarihleri arasında yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşmeler 30-45 dakikalık sürelerde yüz yüze yapılmıştır. Her bir sorunun anlaşıldığına dair emin olunmadan bir sonraki soru sorulmamıştır. Katılımcılara, ses kaydının alınıp alınamayacağına dair soru sorulmuş ve olumlu dönüş alınan tüm katılımcıların görüşmeleri ses kaydına alınmıştır. Görüşme sırasında, Haaha okumaları çoğu katılımcı tarafından yerel dil olan Arapça okunmuştur. Arapça okunan Haaha'lar alanında uzman akademisyenler tarafından Türk diline çevrilmiştir. Görüşme bitiminde verilerin hem kalıcı olması hem de korunması adına ses kayıtları özenle bilgisayara aktarılmıştır. Katılımcılar, "K1" ve "K20" şeklinde sıralanmıştır. Ayrıca, çalışma için katılımcılar tarafından gönüllü olarak okunan Haaha'lar, araştırmacılar tarafından Youtube kanalına (<https://youtu.be/bnNamdYiQoA>, Youtube, 2025) yüklenmiştir.

Arslan'a (2022: 401) göre, nitel araştırmalarda "güvenilirlik, bir veri toplama prosedürünün ve analizinin araştırma sürecindeki birden fazla katılımcı için aynı cevabı verme derecesi olarak ifade edilebilir". Kozak'a (2018) göre, nitel araştırmalarda güvenilirlik, "araştırmacının doğrudan veri toplama aşamasına dahil olması ve notunu tutmasıdır" şeklinde tanımlanmıştır. Arslan (2022), nitel araştırmalarda geçerliliğin, bir araştırmada elde edilen sonuçların, çalışılan gerçek dünyayı doğru biçimde yansıtmada verilerin uygun bir şekilde toplanıp yorumlanması olduğuna işaret etmektedir. Araştırmacılar, araştırmanın amacını net bir şekilde belirlemiş, araştırma sürecini ayrıntılı bir şekilde aktarmış, araştırma ile ilgili görüşme kayıtlarını farklı zamanlarda tekrar tekrar okumuş, uzman desteği almış, verilerin analizinde en az iki araştırmacı yer almış, analizlerde betimlemeler kullanılmış ve kabul edilebilecek bir örneklem ile çalışarak araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliğini sağlamaya çalışmışlardır.

Araştırma için Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 03.11.2023 tarihinde 242 sayılı kararla izin verilmiştir. Araştırmada birkaç sınırlılık söz konusudur. Birincisi araştırmanın sadece Hatay'da yaşayan insanlara uygulanması, ikincisi ise nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmasıdır. Çalışmanın araştırma soruları şunlardır:

- AS₁: Sizce Haaha nedir?
- AS₂: Sizce Hatay'da okunan Haaha'lar neden söylenmektedir?
- AS₃: Sizce Hatay'da okunan Haaha'ların anlamları nedir?
- AS₄: Haaha okuma kültürünün nereden geldiğini biliyor musunuz?
- AS₅: Sizce Haaha okumanın kültürel önemi nedir?
- AS₆: Sizce Haaha okumanın toplumdaki yeri ve önemi nedir?
- AS₇: Sizce Haaha okumaya ilişkin halkın tutumu nasıldır?
- AS₈ : Sizce Haaha okumanın turizme kazandırılması için neler yapılmalıdır?
- AS₉ Haaha okumanın turistik ürüne dönüştürülmesi ile ilgili bir eğitim, seminer olsa katılır mısınız?
- AS₁₀ Sizce, Haaha okumak en çok ne için korunmalıdır?
- AS₁₁: Haaha okumanın katılımcılarda oluşturduğu duyguya göre kaç metafor geliştirilebilir?

Toplanan verilerin analiz aşamasında, kalitatif ve karma yöntemler kapsamında kullanılan MAXQDA 2020 paket programı tercih edilmiştir. MAXQDA araştırmacılara, nitel verilerin sistematik olarak değerlendirilmesine ve yorumlanmasına olanak sağlamaktadır (Creswell, 2013). Bu program aracılığıyla görüşme formlarına betimsel içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizinin temel amacı, ele alınan konu ile ilgili daha sonra yapılacak akademik çalışmalara yol göstermesi ve konu ile ilgili genel eğilimin tespitidir (Ültay, Akyurt & Ültay, 2021). İçerik analizi, (1) meta-analiz, (2) meta-sentez (tematik içerik analizi) ve (3) betimsel içerik analizi olmak üzere üç farklı yöntemde uygulanabilmektedir. Bu çalışmada, betimsel içerik analizi dikkate alınmıştır. Betimsel analizin amacı, elde edilen bulguların düzenlenerek yorumlanması ve okuyucuya sunulmasıdır. Betimsel analiz; (1) Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturup tema belirleme, (2) tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, (3) bulguların tanımlanması ve (4) bulguların yorumlanması şeklinde dört adımdan oluşmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Betimsel içerik analizinde, öncelikli olarak elde edilen veriler temel olarak kavramsallaştırılmakta ve bu temel kavramlar verileri ifade eden temalar şeklinde oluşturularak yorumlanmaktadır (Benligiray, 2009; Yıldırım & Şimşek, 2013). Daha geniş bir ifade ile içerik analizi, birbirleri ile uyumlu olan verilerin sınırları belirli temalar çerçevesinde birleştirilmesi, net ve anlaşılır düzenlenerek yorumlanması olarak da açıklanabilmektedir. Bu araştırmada betimsel içerik analizleri adım adım uygulanmıştır. MAXQDA programı içerisine aktarılan veriler, bölümlere ayrıştırılarak araştırmaya dair sorulan sorularla ilişkili cevap kodları oluşturulmuş, temalar belirlenmiş ve katılımcıların ifadeleri yapılan analizler sonucunda ilgili temalara aktarılmıştır. Bu çalışmada, 10 adet ana tema ve bu ana temaların altında yer alan 34 alt tema oluşturulmuştur. Bu temalar katılımcıların ifadelerinden doğrudan alınan alıntılar ile desteklenmiştir. Gerçekleştirilen sürecin daha ayrıntılı biçimde görülebilmesi amacıyla aşağıdaki tablo oluşturulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Temaların Süreç Aşamalarına İlişkin Bilgiler

Aşama	Süreç Açıklaması
1. Veriye aşinalık kazanma	Verilerin yazıya dökülmesi, tekrar tekrar okunarak ilk izlenimlerin not alınması.
2. İlk kodların oluşturulması	Veri seti genelinde dikkat çeken noktaların sistematik şekilde kodlanması ve her koda ilişkin verilerin bir araya getirilmesi.
3. Temaların belirlenmesi	Oluşturulan kodların anlamlı gruplar hâlinde temalara dönüştürülmesi ve her tema ile ilişkili verilerin toplanması.
4. Temaların gözden geçirilmesi	Temaların kodlanmış alıntılarla (Birinci Düzey) ve tüm veri setiyle (İkinci Düzey) uyumunun değerlendirilmesi
5. Temaların tanımlanması ve adlandırılması	Her bir temanın içeriğinin netleştirilmesi, temaların anlatmakta olduğu genel hikâyenin ortaya konması ve temalara açıklayıcı adlar verilmesi.
6. Raporlaştırma	Seçilen çarpıcı veri alıntılarının analiz edilmesi, bulguların araştırma sorusu ve ilgili literatürle ilişkilendirilerek akademik bir rapor hâline getirilmesi.

Kaynak: Braun & Clarke (2006).

BULGULAR

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılarla ilgili demografik bilgiler Tablo 2’de sunulmaktadır. Katılımcıların hepsi “kadın”dır. Medeni durumları bakımından incelendiğinde, %70’inin “evli” ve %30’nun “bekâr” olduğu belirlenmiştir. Yaş ortalamalarının %75’inin “51 ve üstü” olduğu, %25’inin “41-50” yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumlarına göre demografik dağılım incelendiğinde “İlkokul”, “Lise” ve “Lisans” mezunu katılımcıların %25’er orana sahip olduğu saptanmıştır. Bunu, %20’lik bir oranla “okuryazar” ve %0,05’lik bir oranla “Ortaokul” mezuniyetine sahip katılımcıların izlediği görülmüştür. Mesleklerine ilişkin bilgiler ele alındığında %45’inin “emekli”, %30’unun “Ev hanımı”, %15’inin “Öğretmen” ve %10’nun “Serbest Meslek” sahibi olduğu tespit edilmiştir. Pressman’a (2007) göre, bireyler gelir düzeylerini kendilerinin belirlediği kriterlere göre ifade etmektedirler. Bu kriterler dikkate alınarak katılımcılara kendilerini hangi gelir düzeyinde gördükleri sorulmuş ve alınan yanıtlara göre, katılımcıların %45’i “düşük”, %30’u “orta” ve %25’i “ortanın altı” gelir düzeyine sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, çalışmaya katılanların tamamının kadın ve doğduklarından beri Hatay’da yaşadıkları, bazı katılımcıların şehir merkezinde bazılarının da köyde yaşadığı ve Haaha okumayı aile bireylerinden ve/veya bulundukları ortamdan öğrendikleri belirlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Kod	Medeni Durum	Yaş	Eğitim Düzeyi	Meslek	Gelir Durumu
K1	Bekâr	58	Lise	Serbest Meslek	Düşük
K2	Evli	72	İlkokul	Emekli	Ortanın altı
K3	Evli	49	Lisans	Öğretmen	Orta
K4	Evli	74	İlkokul	Ev Hanımı	Ortanın altı
K5	Evli	83	Okur-yazar	Emekli	Ortanın altı
K6	Evli	64	İlkokul	Emekli	Orta
K7	Bekâr	55	Lisans	Emekli	Orta
K8	Bekâr	50	Lisans	Öğretmen	Orta
K9	Evli	57	Lise	Ev Hanımı	Orta
K10	Evli	75	Okur-Yazar	Ev Hanımı	Düşük
K11	Evli	53	Ortaokul	Emekli Hemşire	Düşük
K12	Evli	76	Okur-Yazar	Ev Hanımı	Düşük
K13	Evli	57	Lise	Emekli Öğretmen	Düşük
K14	Evli	56	Lise	Emekli	Düşük
K15	Evli	75	Okur-Yazar	Ev Hanımı	Düşük
K16	Evli	46	Lisans	Öğretmen	Orta
K17	Bekâr	45	İlkokul	Ev Hanımı	Düşük
K18	Bekâr	48	Lise	Serbest Meslek	Düşük
K19	Bekâr	58	Lisans	Emekli Öğretmen	Orta
K20	Evli	60	İlkokul	Ev Hanımı	Ortanın altı

AS1: Sizce Haaha Nedir?

Katılımcılara “*Sizce Haaha nedir?*”, sorusu sorularak, Haaha’nın tanımına ilişkin görüşler belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda içerik analizi ile veriler kodlanarak “*Haaha’nın Tanımı*” adı altında bir ana temaya aktarılarak tanımlayıcı istatistik analize tabi tutulmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Haaha’nın Tanımına İlişkin Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Haaha’nın Tanımı	Güzel Söz Söyleme Sanatı	K1, K5, K6, K7, K8, K10, K12, K15, K16, K17, K18, K19, K20	13	0,65
	Mâni	K2, K3, K4, K9, K11, K13, K14	7	0,35

Yapılan frekans analizi sonucunda katılımcıların Hahaa'yı "Güzel Söz Söyleme Sanatı" ve "Mâni" olarak iki ayrı alt tema içerisinde tanımladıkları saptanmıştır. Bu tanımlamaların bazıları şöyledir:

K1: "Damat ve gelin hakkında önemli bir şey söyleyeceğim anlamını taşımaktadır. Haaha bana göre, evlenirken çiftlere kız tarafı Haaha çekiyorsa; kızını övmek ve karşı tarafın böyle bir gelin aldıkları için ne kadar şanslı olduklarını söyleme dilidir. Ayrıca, kaynanaya gözdağı vermek ve her iki aileye şans dileme dilidir. Oğlan tarafı da aynı şekilde Haaha söylediklerinde, aynı mesajı iletme şeklidir. Kısacası damat ve gelin hakkında önemli bir şey söyleyeceğim anlamını taşımaktadır."

K2: "Düğünlerde bir tür atışma şiiri okuma gibi"

K3: "Türkü/Mâni girişi diye düşünüyorum."

K5: "Bir duyguyu ve coşkuyu güzel sözlerle aktarmaktır."

K10: "Bulunulan ortama göre güzel söz söyleme sanatıdır."

K11: "Düğünlerde zılgıttan önce çekilen bir dörtlüktür/ manidir."

K13: "Düğünlerde derneklerde, genelde yaşlı kadınların yaptıkları atışmalar, dörtlükler, ardından zılgıt çekilmektedir."

K19: "Ortamda, özellikle çeyiz çıkarma, nişan, kına ve düğünlerde o ana özgü durumu ifade etmek için anda üretilen dörtlüklerdir."

AS₂: Sizce Hatay'da Okunan Haaha'lar Neden Söylenmektedir?

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru; "Sizce Hatay'da okunan Haaha'lar neden söylenmektedir?" sorusudur. Bu soruyla Haaha'ların okunma sebepleri öğrenilmek istenmiştir. Bu bağlamda içerik analizine göre katılımcıların verdiği cevaplar okunmuş, kavramsallaştırılmış ve Haaha'nın Okunma Amacı adlı ana tema ve buna bağlı dört alt tema oluşturulmuştur (Tablo 4). "

Tablo 4. Haaha'nın Okunma Amacına İlişkin Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Haaha'nın Okunma Amacı	Ailelerin Beklentilerini ve Duygularını Dile Getirme	K1, K3, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14, K17, K18, K19, K20	13	0,65
	Kültürü Tanıtma	K2, K4, K6, K8, K12, K16	5	0,25
	Öğüt verme	K5, K10	2	0,10

Bu alt temalara uygulanan frekans analizine göre, "Ailelerin Beklentilerini ve Duygularını Dile Getirme (%65,00)", "Kültürü Tanıtma (%25,00)" ve "Öğüt verme (%10,00)" bulgulanmıştır. Bu tanımlamalara yönelik birkaç yorum aşağıdadır:

K1: "Gelin ve damadın aileleri ve yakınları birbirini incitmeden karşı taraftan beklentilerini iletme dilidir".

K2: "Yörenin kültürü Akdeniz bölgesinin kültürünü tanıtmak amacıyla söylenir. Samandağ'dan Mersin'e kadar söylendiğini biliyorum."

K3: "Duygu yoğunluğu ve coşkuyu yükseltmek için söylenmektedir."

K5: "Güzel duyguları ortama aktarmak ve birbirine uyan sözlerle gelin ve damada seslenmek, bazen öğüt vermek gibi anlamları vardır."

K7: "O anki duyguda ifade edilemeyen kelime bulunamadığı için okunuyor. İnsanların reaksiyonları Haaha ile aktarılıyor."

K8: "Düğünlerde evliliğe övgü veya gelin çıkarmasında yine kültürel söylemi var."

K9: "Düğünlerde, kutlamalarda misafirlere hitap etmek için söylenir."

K13: "Düğünde gelin ve damada hayırlı olsun ve misafirlere hoş geldin diyebilmek tarzında kullanılmaktadır."

K14: "Düğünlerde bir gelenektir. Coşkuyu artırmak, iyi dileklerde bulunmak gelin ve damat ailesi arasında eğlenceli bir atışma, beklentileri dile getirme amacıyla söylenmektedir."

K20: "Mutlu bir anda ortamı coşturmak için söyleniyor."

AS₃: Sizce Hatay'da Okunan Haaha'ların Anlamları Nedir?

Tablo 5'ten de görülebileceği gibi, araştırmaya katılanlara yöneltilen "Sizce Hatay'da okunan Haaha'ların anlamları nedir" sorusuyla, Haaha'ya dair anlamların derlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda içerik analizine göre katılımcıların verdiği cevaplar okunarak kavramsallaştırılmış ve bir Haaha'nın Anlamı ana alt teması ile iki alt tema oluşturulmuştur.

Tablo 5. Haaha'nın Anlamlarına İlişkin Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Haaha'nın Anlamı	Duyguları İfade Etme Aracı	K1, K4, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K14, K16, K17, K18, K20	13	0,65
	Telkin Etme Sanatı	K2, K3, K5, K8, K13, K15, K19	7	0,35

Elde edilen alt temalar "Duyguları ifade etme aracı (%65,00)" ve "Telkin Etme Sanatı (%35,00)" olarak bulgulanmıştır. Alt temaların oluşmasına yönelik birkaç yorum aşağıdaki gibidir;

K1: "Gelin ve damadın yakınları karşılıklı olarak birbirlerine Haaha'larla kızlarının veya oğullarının meziyetlerini övme, ne kadar zor yetiştirdikleri ve onların ne kadar mutlu olmalarını istediklerini kaynanalara anlatmak isterler. Toparlamak gerekirse ne kadar güzel bir gelin veya damat yetiştirdiklerini, kıymet bilmeleri gerektiğini birbirlerine güzel manilerle haykırma dilidir."

K2: "Haaha'lar biraz şiirsel geliyor. Lirik bir anlatıma sahip bu yüzden bazıları ağlatmaktadır. İnsanları bir olaya hazırlama gibi bir anlam taşımaktadırlar."

K5: "Güzel duyguları ortama aktarmak ve birbirine uyan sözlerle gelin ve damada seslenmek, bazen öğüt vermek gibi anlamları vardır."

K8: "Bazen övgü bazen had bildirme. Örneğin, geline damada, evliliğe övgü yaptığı gibi. İzin vermeyiz anlamında had bildirme ve telkin etme amaçları olabilir."

K11: "Düğünlerde sevdiğin insanlara duygularını ifade etmek amacıyla okunuyor."

K14: "Atışma şeklinde, iyi dileklerde bulunma, eğlenmeyi ve coşkuyu ifade etme amacıyla kullanılmaktadır."

K19: "Kaynanalara ne kadar güzel bir gelin veya damat yetiştirdiklerini, kıymet bilmeleri gerektiğini birbirlerine güzel manilerle haykırma anlamını taşımaktadırlar."

AS4: Haaha Okuma Kültürünün Nereden Geldiğini Biliyor Musunuz?

Mevcut araştırmada cevabı aranan bir diğer soru Haaha okuma kültürünün nereden geldiğine dair kaynakların araştırılmasıdır. Bu bağlamda katılımcılara "Haaha okuma kültürünün nereden geldiğini biliyor musunuz?" sorusu sorularak katılımcıların düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan elde edilen cevaplardan yola çıkarak yapılan içerik analizi sonucunda Haaha Okuma Kültürü ana teması ve bu temaya ilişkin 3 alt tema geliştirilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Haaha Okuma Kültürüne İlişkin Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Haaha Okuma Kültürü	Atalardan miras kalma	K3, K4, K5, K6, K7, K10, K11, K17, K18, K19, K20	11	0,55
	Hatay gelenek-göreneklerine bağlı olma	K1, K9, K13, K14, K15, K16	6	0,30
	Tören ve şöenlerde söz söyleme sanatı	K2, K8, K12	3	0,15

Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda Haaha okuma kültürüne ilişkin düşüncelerden ilk tema "Atalardan miras kalma (%55,00)" olarak gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla, "Hatay gelenek-göreneklerine bağlı olma (%30,00)" ve "Tören ve şöenlerde söz söyleme sanatı (%15,00)" izlemiştir. Bu temalara ilişkin görüşlerin birkaçı aşağıdaki gibidir:

K1: "Haaha'nın Fenikeliler zamanında Antik Çağ'da yaşamış Arap Alevi dillerine mensup kültürlerinden geldiği bilinmektedir."

K2: "Düğünlerde, törenlerde, şöenlerde söylendiğinden Hataya'da bir kültüre dönüşmüştür."

K5: "Büyüklerimizden/Atalarımızdan gelmektedir."

K6: "Yaşanmışlıklarla atalarımızdan geliyor. Çok geçmiş atalarımızdan gelmektedir."

K10: "Atalarımızdan."

K13: "Çok eski dönemlere dayalı olduğunu ve Hatay kültürü çerçevesinde geliştiğini biliyorum."

K14: "Hatay gelenek ve göreneklerine bağlı geliştiğini düşünüyorum. Ailelerimiz öyle öğretti."

AS₅: “Sizce Haaha Okumanın Kültürel Önemi Nedir?”

Tablo 7, araştırmada cevabı aranan bir diğer soru olan Hahaa okumanın kültürel önemine ilişkin bulguları içermektedir. Buna ilişkin katılımcılara, “Sizce Hahaa okumanın kültürel önemi nedir?”, sorusu yöneltilmiştir. Cevaplayıcılardan alınan bilgiler doğrultusunda *Haaha Okumanın Kültürel Önemi* adı altında alt 3 alt tema oluşturulmuştur.

Tablo 7. Hahaa Okumanın Kültürel Öneme İlişkin Görüşler

Ana Temalar	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Haaha Okumanın Kültürel Önemi	Gelecek nesillere kültürel mirası aktarmak	K3, K5, K8, K11, K13, K15, K16, K18, K19	9	0,40
	Kültürü yaşatmaya aracı olmak	K2, K3, K5, K9, K10, K12, K14	7	0,30
	Gelenekselliği Korumak	K1, K4, K6, K7, K14, K17, K20	7	0,30

Yapılan analizler sonucunda oluşan ilk alt tema; %40'lık bir oranla “Gelecek nesillere kültürel mirası aktarmak” olmuştur. İkinci alt tema %30'luk bir orana sahip olup, “Kültürü yaşatmaya aracı olmak” şeklinde gerçekleşmiştir. Üçüncü ve son tema %30'luk bir oranla “Gelenekselliği korumak” olarak belirlenmiştir. Bu temalara yönelik görüşlerden bazıları şunlardır:

K1: “Aileler çocuklarını koruma adına birbirini kırmadan incitmeden hem gözdağı vermek hem de çocuklarını övmek için geliştirdikleri iletişim dilidir. Bu yüzden kültürü yaşatma amaçları vardır”

K3: “Kültürün yaşaması için gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir.”

K4: “Yöreye özgü olması sebebiyle geleneksel olması açısından önemlidir.”

K5: “Kültürün yaşaması için gelecek nesillere aktarılması için önemlidir.”

K6: “Yaşanmışlıklardan yola çıkarak, gelenekleşmiş olması açısından önemli. Haaha Hatay'ın simgesi konumundadır.”

K8: “Kuşaktan kuşağa aktarılan bir kültürel miras açısından önemlidir.”

K14: “Kültürler önemli, yaşatılması ve korunması açısından önemlidir.”

K16: “Toplumun kültürünün aktarılması açısından önemlidir.”

K20: “Hatay'ın gelenekselliğini taşımasından dolayı önemlidir.”

AS₆: “Sizce Haaha Okumanın Toplumdaki Yeri ve Önemi Nedir?”

Katılımcılara “Sizce Haaha okumanın toplumdaki yeri ve önemi nedir?” sorusu sorularak, Haaha okumanın toplumdaki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda içerik analizi ile veriler kodlanmış, Haaha'nın Toplumdaki Önemi ana teması altında 3 alt tema saptanmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. Haaha Okumanın Toplumdaki Önemi ve Yerine İlişkin Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Haaha'nın Toplumdaki Önemi	Gelenek ve görenekleri yaşatmak	K2, K4, K5, K6, K8, K10, K13, K17, K18, K19, K20	11	0,55
	Duyguları ifade etmeye aracı olması	K1, K7, K12, K14,	4	0,20
	Gönül zenginliğine sahip olmak	K3, K9, K11, K15, K16	5	0,25

Haaha'nın Toplumdaki Önemi temasına ait alt temalar incelendiğinde, %55'inin "Gelenek ve görenekleri yaşatmak" üzerine olduğu belirlenmiştir. Bunu, %20'lik bir oranla "Duyguları ifade etmeye aracı olması" ve %25'lik bir oranla "Gönül zenginliğine sahip olmak" alt temalarının izlediği tespit edilmiştir. Bu temalara ilişkin bazı görüşler şu şekildedir:

K1: "Haaha düğünler de insanların aklında kalan karşılıklı eda ve eğlenceli bir iletişim dille insanlar bu dille rahatlıkla birbirlerine vermek istedikleri olumlu veya olumsuz mesajlarını iletebiliyorlar onun için toplumdaki yeri önemli ve korunması gerektiğine inanıyorum."

K3: "Gönül zenginliğine sahip olduğunu belirtmesi açısından önemlidir."

K4: "Yöreye özgü olması sebebiyle önemlidir."

K5: "Bizim zamanımızda hemen hemen her düğünde, özellikle gelin evden alınırken, kına gecelerinde geline kına yakarken, düğünde gelinle damat ilk geldiklerinde, gelinle damat eve ilk girdiklerinde Haaha okunmaktadır. Ayrıca, asker uğurlama sırasında da Haaha okunmaktadır. Bu yüzden gelenek ve görenekleri yaşatmak amacıyla önemlidir"

K6: "Yaşanmışlıklardan yola çıkarak, gelenekselleşmiş olması açısından önemli. Toplumda gelenek olarak ele alınmaktadır."

K7: "Duyguları ifade etme şekli. Geleneksel olduğu için önemi var."

K8: "Kuşaktan kuşağa aktarılan bir kültürel unsur olması açısından önemlidir."

K10: "Okunduğu yörenin geleneksel sanatıdır."

K14:" O coğrafyada yaşayan insanların kendilerini ifade etme şekli olması açısından önemlidir."

K16: "Toplumun kültürünün aktarılması açısından önemlidir."

K20: "Gelenek ve göreneği taşıması açısından önemlidir."

AS7: Sizce Haaha Okumaya İlişkin Halkın Tutumu Nasıldır?

Çalışmada cevabı aranan bir diğer soru, katılımcıların Haaha okumaya ilişkin halkın tutumunun nasıl olduğuna dair "Haaha okumaya ilişkin halkın tutumu nasıldır?", sorusudur. Yapılan betimsel ve içerik analizlerine göre "Haaha'ya Yönelik Tutumlar" ana teması ve buna ait 2 alt tema geliştirilmiştir.

Haaha okumaya ilişkin halkın tutumunun belirlenmesine yönelik analiz sonucunda elde edilen iki alt tema katılımcıların olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri şeklinde

ele alınmıştır. Katılımcıların tamamının “Olumlu” bir tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan yerel halkın bu soruya yönelik bazı cevapları aşağıdaki gibidir;

K1: “Hoş bir eda olması sebebiyle olumlu bir tutum sergilenmektedir.”

K2: “Mutlu oluyorlar, şakalaşıyorlar, söylenen sözler düğün sahibinin çok hoşuna gidiyor. Bazı kelimeler gelinle damada iyi geliyor. Bu yüzden olumlu olduğunu düşünüyorum.”

K3: “İnsanlar mutlu olmaktadır.”

K5: “İnsanlar mutlu olmaktadır. İyi olmaktadır. Ortamı canlandırmaktadır.”

K7: “Sevinç nidası olduğu için mutluluk vermektedir.”

K8: “Arap Alevi toplumlarında özellikle büyükler ve yaşlılar daha hâkim. Seviliyor ve eşlik ediliyor.”

K10: “İnsanların hoşuna gidiyor.”

AS8: Sizce Haaha Okumanın Turizme Kazandırılması İçin Neler Yapılmalıdır?

Katılımcıların Haaha okuma kültürünün turizme kazandırılmasına ilişkin görüşlerini saptamak için “Sizce Haaha okumanın turizme kazandırılması için neler yapılmalıdır?” sorusu yönlendirilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda “Turizme Dair” ana tema ve bu ana tema altında beş alt tema oluşturulmuştur (Tablo 9).

Tablo 9. Haaha Okumanın Turizme Kazandırılmasına İlişkin Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Turizme Dair	Kurs ve seminerlerin düzenlenmesi	K4, K5, K6, K7, K16, K17	6	0,27
	Kitap yazılması	K1, K2, K10, K11, K12, K19	6	0,27
	Kültürel çalışmaların yapılması	K3, K8, K13, K14, K9	5	0,23
	Festivallerin düzenlenmesi	K10, K15, K18	3	0,14
	Haaha Evinin kurulması	K9, K20	2	0,09

Haaha okuma kültürünün turizme kazandırılmasına yönelik katılımcıların görüşleri ile ilgili ilk tema %27'lik bir oran sahip olup “Kurs ve seminerlerin düzenlenmesi” olarak gerçekleşmiştir. Bunu, %27'lik bir oranla “Kitap yazılması”, %23'lük bir oranla “Kültürel çalışmaların yapılması”, %14'lük bir oranla “Festivallerin düzenlenmesi” ve %9'luk bir oranla “Haaha Evinin kurulması” görüşleri izlemiştir. Bu temalara ilişkin katılımcı görüşlerinden birkaçı şu şekildedir:

K1: “Bu güzel iletişim dillini araştırıp kitaba dönüştürüp insanlara ulaştırılabilir diye düşünüyorum.”

K5: “Kurs ve/veya seminerler düzenlenebilir.”

K6: “Gönüllü çalışmalar yapılmasını öneririm. Belli zamanlarda kurslar yapılarak tanıtımı sağlanabilir.”

K7: “Bu kültürü panel çerçevesinde yapabiliriz. Sivil toplum örgütleri davet edilmeli kültür anlatılmalı, bir kültürün nereden geldiği ve neden korunması gerektiği de vurgulanmalı.”

K9: “Kültürel çalışmalar veya kurslar. Yahut yerel müzik çalışmaları içinde “Haaha” okumaları maniler gibi söyleyip çalışabilir, genç kuşakta, meraklısına ve yabancı turistlere öğretilerek yaygın kılınabilir.”

K10: “Haaha okumakla ilgili festival düzenlenebilir.”

AS9: Haaha Okumanın Turistik Ürüne Dönüştürülmesi ile İlgili Bir Eğitim, Seminer Olsa Katılır mısınız?

Katılımcıların kendi doğdukları ve yetiştikleri memlekete özgü bir turistik ürün niteliği taşıyan Haaha’nın, turistik ürüne dönüştürülmesi hakkındaki fikirlerini öğrenmek amacıyla katılımcılara yöneltilen soruya alınan yanıtlar ele alındığında, katılımcıların tamamı bu soruya “Evet” cevabını vermiştir.

AS10: Sizce, Haaha Okumak En Çok Ne İçin Korunmalıdır?

Çalışmada cevabı aranan kapalı uçlu soru; Haaha okumanın en çok niçin korunması gerektiğine yöneliktir. Buna ilişkin katılımcılara “Sizce, Haaha okumak en çok ne için korunmalıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verilen seçeneklerden en fazla üç seçenek işaretlemeleri istenmiştir (Tablo 10). Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda, Haaha okumanın korunmasında en önemli ilk üç ifadenin %32’lik bir oranla “Gelecek nesillere aktarılması için”, %21’lik bir oranla “Kültürel miras değerine sahip oldukları için” ve %16’lık bir oranla “Hatay’a değer kattığı için” olduğu tespit edilmiştir. Bunu, %13’lük bir oranla “Sözlü kültür oldukları için” ve aynı orana sahip olan “Toplumsal açıdan önemli oldukları için (%6)”, “Tarihi açıdan önemli oldukları için (%6)” ve “Turistlere öğretmek için (%6)” ifadelerinin izlediği görülmüştür.

Tablo 10. Haaha Okuma Kültürünün Yerel Halk Tarafından Neden Korunması Gerektiğine İlişkin Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans	Yüzde
Haaha Okumayı Koruma Nedeni	Gelecek nesillere aktarılması için	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20	20	0,32
	Kültürel miras değerine sahip oldukları için	K2, K3, K4, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K19, K20	13	0,21
	Hatay’a değer kattığı için	K1, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K16, K18	10	0,16
	Sözlü kültür oldukları için	K3, K5, K6, K7, K10, K12, K15, K18	8	0,13
	Toplumsal açıdan önemli oldukları için	K1, K13, K17, K20	4	0,06
	Tarihi açıdan önemli oldukları için	K2, K4, K14, K15	4	0,06
	Turistlere öğretmek için	K1, K15, K17, K20	4	0,06

AS₁₁: Haaha Okumanın Katılımcılarda Oluşturduğu Duyguya Göre Kaç Metafor Geliştirilebilir?

Araştırmaya dair oluşturulan görüşme formunda açık uçlu soru olan “*Bana göre Haaha okumak gibidir. Çünkü,*” cümlesini katılımcıların metafor aracılığıyla tamamlamaları istenmiştir. Araştırılmak istenilen yeni bir olgunun daha iyi anlaşılması ve ifade edilmesi için genellikle metaforlardan faydalanılmaktadır. Metaforlar ile bilgilerin elde edilmesi daha kolay bir hale gelmektedir. Metafor, bir kişinin veya bir kültürün kendine özgü bakış açısını yansıtmaya aracı olmaktadır (Saban, Koçbeker & Saban, 2006). Mevcut çalışmada uygulanan metafor analizi ile Haaha okuma kültürüne dair cevaplayıcıların bakış açısıyla betimlenmesi amaçlanmıştır (Tablo 11).

Tablo 11. Haaha Okumaya İlişkin Oluşturulan Metaforlar

Metafor Kategorisi	Metafor Adı	Frekans	Yüzde
1	Neşe	5	0,25
2	Mâni	3	0,15
3	Şiir/Şarkı	3	0,15
4	Övgü	2	0,10
5	Söz Sanatı	2	0,10
6	Kültürel Simge	2	0,10
7	Bilinmezlik	1	0,05
8	Gelenek	1	0,05
9	Düello	1	0,05

Yapılan analizlere göre, en fazla geliştirilen metafor %25’lik bir oranla “Neşe” olarak belirlenmiştir. Bu metaforu, %15’lik bir oranla “Mâni” ve “Şiir/Şarkı”, %10’luk bir oranla “Övgü”, “Söz Sanatı” ve “Kültürel Simge”, %5’lik bir oranla “Bilinmezlik”, “Gelenek” ve “Düello” metaforlarının izlediği görülmüştür. Bu metaforlara ilişkin katılımcıların verdiği cevaplardan bazıları aşağıdaki gibidir:

K1: *Haaha okumak düello gibidir, çünkü, haaha okunduktan sonra karşılıklı olarak herkes gayrete girip bildiği haahaları söyleyerek düğün daha eğlenceli bir düelloya dönüşmektedir.*

K2: *Haaha okumak şiir/şarkı gibidir, çünkü, gelin ve damadı mutlu ediyor.*

K5: *Haaha okumak neşe gibidir, çünkü, insanlara coşku katmaktadır.*

K6: *Haaha okumak bir simgedir gibidir, çünkü, Haaha okununca akla ilk önce Hatay gelmektedir.*

K7: *Haaha okumak bilinmezlik gibidir, çünkü, tamamlayamadığım cümlelerin yerine kullanıyorum.*

K8: *Haaha okumak övgü gibidir, çünkü, gelin damat evden çıkarken, düğün salonuna girerken onlara yönelik güzellemler yapılmakta, mutlu olmaları dilenmektedir.*

yatmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, Hatay Haaha'larının kayıt altına alınıp derlenmesi, korunması ve yerel halkın "Haaha" okuma geleneğine karşı görüşlerinin değerlendirilmesidir.

Kültürel iletişim araçları olan Haaha'lar, insanların duygu ve düşüncelerini edebi ve mizahi bir bakış açısıyla iletmektedir. Haaha'lar, Ortadoğu'ya ait olan zılgıtla eş değer sayılan yöresel nidalardır. Hatay yöresinde, dörtlükler biçiminde kına, düğün, asker uğurlama, sünnet gibi özel günlerde okunan maniler olarak da değerlendirilebilir. Haaha'ların okunma amacı; insanlara öğüt verme, beklentileri ve duyguları dile getirmektir. Haaha'lar, Hatay'ın çok kültürlü olması sebebiyle farklı telaffuzlara ve şivelerle de okunabilmektedir.

Katılımcılara göre Haaha, güzel söz söyleme sanatı ve mâni olarak tanımlanmaktadır. Hatay'da okunan Haaha'ların, ailelerin beklentilerini ve duygularını dile getirme, kültürü tanıtmaya ve öğüt verme gibi sebeplerle dörtlü biçimde okunduğu belirlenmiştir. Okunan bu Haaha'ların anlamlarının ise, duyguları ifade etme ve telkin etme sanatı olarak farklı grupta incelendiği gözlemlenmiştir. Haaha kültürünün ise, yerel halka atalardan miras kaldığı, Hatay gelenek-göreneklerine bağlı olarak geliştiği ve son olarak tören-şölenlerde söz söyleme sanatı olarak geliştiği ve kültürlerine bu şekillerde yerleştiği belirtilmiştir. Elde edilen bu bulgular, Cerci (2022) tarafından yapılan çalışma ile paralellik göstermektedir.

Haaha okumanın kültürel önemine bakıldığında, yerel halkın gelecek nesillere kültürel mirası aktarma, mevcut kültürü yaşatmaya aracı olma ve gelenekselliği koruma gibi temel düşüncelerle sahip çıktığı görülmüştür. Haaha'nın toplumdaki yeri ve önemi ise, yerel halkın gelenek-göreneklerini yaşatmaya, duygularını ifade etmeye ve gönül zenginliklerini göstermeye aracı olmaları bakımından öne çıktığı belirtilmiştir. Haaha okumaya ilişkin yerel halkın olumlu bir tutuma sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Yerel halkın Haaha okumanın turizme kazandırılması için geliştirdikleri öneriler sırasıyla; Haaha'ya ilişkin "kurs ve seminerlerin düzenlenmesi", "kitap yazılması", "kültürel çalışmaların, festivallerin düzenlenmesi" ve "Haaha evi kurulması" şeklindedir. Bunlara ek olarak, Haaha'nın turistik bir ürüne dönüştürülmesi katılımcılar tarafından olumlu karşılanmıştır.

Yerel halk tarafından Haaha okuma geleneğinin, "gelecek nesillere aktarılması", "kültürel miras değerine sahip olması", "Hatay'a değer katması", "sözlü kültür olması", "toplumsal/tarihsel açıdan önemli olması" ve "turistlere öğretilmek için" korunmak istendiği belirlenmiştir. Geliştirilen metaforlar aracılığıyla Haaha'nın "neşe", "mâni", "şiiir", "şarkı", "söz sanatı", "kültürel simge", "gelenek" ve "düello" şeklinde tanımlandığı tespit edilmiştir. Bu tanımlar ile yapılan analizlerin tutarlı olduğu düşüncesi kuvvetlenmektedir.

Elçi & Kalkan (2023) tarafından yapılan çalışmada, yöreye ait yemeklerin isminin nerden geldiğine dair görüşlerin iki alt tema da toplanması, Özcan'ın (2020), somut olmayan kültür unsuru olarak Hıdırellez Pilavına yönelik yaptığı çalışmada, üç tema

belirlemesi ve bu temalara göre katılımcıların görüşlerini değerlendirmesi, Kılıç, Ulusoy & Avcıkurt'un (2021) yaptıkları çalışmada, Pamukçu halk oyunlarına yönelik katılımcıların görüşlerini farklı temalar altında değerlendirmeleri bu çalışmada elde edilen temalar ile benzerlik göstermektedir.

Aziz, Noor, Shamsul Abd Aziz & Azlina Mohd Noor'un (2018) belirttiği gibi, bir yerin ve/veya toplumun korunan değerleri, yalnızca mevcut neslin gelişimi için yararlı olmakla kalmayıp aynı zamanda miras alınması ve gelecek nesillere aktarılması gerektiği için önem taşımaktadır. Bu, özellikle miras olarak ele alınan konunun korunmasının ve uzun ömürlü olmasını sağlamak için sürdürülebilir olması gerektiğinin nedenlerinden biridir. Buradan hareketle, Haaha okuma geleneğine dair daha önce yapılan bilimsel bir çalışma olmaması sebebiyle alan yazına yeni bir bakış kazandırıldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, elde edilen bulgular ışığında, Haaha okuma geleneğinin somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilebileceğine dair bulgular elde edilmiştir. Öte yandan, Lonardi & Unterpertinger (2022) kültürel miras unsurlarının, yörenin çekiciliğine ve ayırt ediciliğine katkıda bulunduğuna dikkat çekmişlerdir.

Haaha okuma geleneğinin yerel halk tarafından desteklenmesi, mevcut kültürde yaşatma ve gelecek nesillere aktarılma amacının olması sözlü kültürün kayıt altına alınabilmesi açısından büyük önem taşınmaktadır. Son olarak, çalışmaya katılanlar tarafından gönüllü olarak okunan Haaha'lar, araştırmacılar tarafından oluşturulan bir video ile Youtube kanalına yüklenmiştir. Özellikle, zengin bir kültür mozağine ev sahipliği yapan Hatay'ın yerel sözlü geleneklerinden biri olan Haaha'ların kayıt altına alınarak korunması, sürdürülebilirliğe katkı sağlaması ve bu konuda bilgi sahibi olmayan okuyucuların bilgi edinmeleri amaçlanmıştır. Araştırmanın bu yönü ile de alan yazına farklı bir bakış açısı katabileceği düşünülmüştür. Çalışma sonucunda, aşağıda yer alan teorik ve uygulamaya yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Teorik Öneriler

Haaha'nın etimolojik kökenini tespit etmeye ilişkin çalışma yapılabilir. Haaha'ların toplandığı bir antoloji kitap oluşturulabilir. Bu kitap hem akademik hem de popüler düzeyde okuyucuya hitap edebilir. Hatay'ın neredeyse tüm ilçelerinde sözlü kültür unsurları bulunmaktadır. Fakat bunların birçoğu unutulmaya yüz tutmuştur. Bu sözlü kültür unsurları, derlenerek bir kitap haline getirilebilir.

Haaha geleneği, sözlü kültür mirası çalışmalarında şimdiye kadar sınırlı sayıda incelenmiş bir konudur. Bu nedenle, sözlü halk edebiyatı, kültürel miras ve antropoloji literatürlerinde Haaha üzerine daha fazla kuramsal çerçeve geliştirilmelidir. Mevcut çalışmada elde edilen metaforlar (örneğin "neşe", "söz sanatı", "düello") Haaha'nın çok boyutlu anlam dünyasını yansıtmaktadır. Bu metaforlar üzerinden somut olmayan kültürel miras anlatılarının sınıflandırılmasına yönelik teorik bir model geliştirilebilir.

Tüm katılımcıların kadın olması, Haaha geleneğinin genel olarak kadınlar eliyle kuşaktan kuşağa aktarıldığını göstermektedir. Bu bulgu, kadınların sözlü kültürün taşıyıcısı olarak merkezi rolünü vurgulayabilmektedir. Bu nedenle, kültürel aktarımda

kadın rolü üzerine toplumsal cinsiyet odaklı nitel çalışmalar yapılabilir. Haaha'ların çoğunlukla Arapça dilinde söylenmesi, dil-kültür ilişkisinin önemli bir göstergesidir. Azınlık dillerinde sürdürülen sözlü gelenekler, dilsel çeşitliliğin korunması için hayati önem taşımaktadır. UNESCO da kültürel mirasın bir boyutunun ana dilde yaşatılan gelenekler olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda Haaha geleneği, azınlık dillerinde sürdürülen sözlü anlatı biçimleri açısından incelenmeli; dilsel çeşitliliğin kültürel mirasa katkısı vurgulanmalıdır.

Hatay'da bulunan Haaha okuma geleneği ile Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır gibi şehirlerde dile getirilen zılgıt geleneği Cereci'ye (2022) göre aynı kökenden gelmektedir. Bu bağlamda, araştırmacıların bu iller çerçevesinde detaylı bir araştırma yapması sonucunda, bu geleneklere ilişkin farklılıklar, benzerlikler ve etkileşimler tespit edilebilir. Gelecek çalışmalarda nicel yöntemler ile Haaha ile ilgili yerel halkın somut olmayan kültürel miras tutum ve algıları belirlenmeye çalışılabilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

İlin yerel yönetim, özel ve kamu sektöründeki uygulayıcılarla birlikte, Haaha'ya ilişkin paneller, seminerler ve eğitimler düzenlenerek, sözlü kültürün korunması ile ilgili genel bir bilinç oluşturulmaya çalışılabilir. Haaha'ların kayıt altına alınması için dijital arşivler (video, ses, metin) oluşturulmalı ve yerel yönetimlerce desteklenmelidir. Bu arşivler yerel müzelerde, kültür evlerinde veya okullarda eğitim materyali olarak kullanılabilir.

Hatay'a özgü somut olmayan kültürel miras unsurları müzelerde sergilenebileceği gibi eğitim kurumlarında ders olarak müfredata eklenebilir. Üniversitelerin turizm rehberliği bölümlerinde okutulan kültürel miras ve/veya somut olmayan kültürel miras derslerinde "Haaha"nın tanıtımı ve turist rehberi adaylarının yöreye özgü bilgi sahibi olması için çalışmalar düzenlenebilir.

Destinasyonların kendine has özellikleri, tanınırlığın yanında çekiciliğin artmasına yardımcı olmaktadır. Hatay'a gelen ziyaretçiler yerel halk veya üreticiler tarafından "Haaha" ile karşılanabileceği gibi, ziyaretçilerin söz konusu sözlü kültürel unsuru deneyimlemeleri sağlanabilir. Bu durum ziyaretçilerin farklı bir deneyim yaşamasına olanak sağlar. Haaha okuma yarışmaları ve Haaha okuma tanıtımı adı altında "Haaha" Festivalleri düzenlenebilir. Haaha'nın festivalde doğru sunulabilmesi için yörede bu alanda uzman kişilerle birlikte hareket edilebilir. Bunlarla beraber, Haaha okuma geleneği Hatay'dan ziyade başta Türkiye genelinde ve uluslararası alanda bir farkındalık oluşturabilir.

Haaha okumaları, yerel tiyatro etkinlikleri ve düğün temalı turistik deneyimler kapsamında ziyaretçilere sunulabilir. Haaha anlatımlarıyla sahnelenmiş kültürel gösteriler hem yerli hem yabancı turistler için etkileyici bir deneyim olabilir. Haaha okuma kültürünün turizme kazandırılmasında Hatay'a düzenlenen turlarda, yerel üreticilere yapılan ziyaretler gibi etkinlikler, ziyaretçilere yöresel tatları keşfetme imkânı sağlarken, aynı zamanda yöreye özgü kültürel miras ve kültürel geleneklerle doğrudan temas kurma fırsatı yaratır ve somut olmayan kültürel miras unsurları

hakkında bilgi edinerek, destinasyonla daha güçlü bir bağ kurulmasına olanak tanır (Şengül, 2017). Kültürel miras ve kültürel geleneklerle dolu söz konusu süreçlerin zenginleşmesini sağlayan bu tür etkileşimler, ziyaretçilerin yerel halkla doğrudan iletişim kurmasına da zemin hazırlar. Böylece kültürel ilişkiler güçlenirken, toplulukların kimliklerini koruma ve aktarma süreçleri desteklenmiş olur. Kültür turizmi odaklı seyahatler, bireylerin hem toplumsal hem de kültürel açıdan daha derin ve anlam yüklü deneyimler yaşamalarına olanak tanır.

Katılımcıların önerdiği şekilde “Haaha Evi” gibi bir mekân kurularak bu geleneğe ait içerikler hem sergilenebilir hem de performanslarla yaşatılabilir. Hatay, 6 Şubat 2023 depremi ile birçok insanını kaybetmiştir. Bu kayıplar birçok kimlik ve kültür kaybına da yol açmıştır. Hatay’da sözlü kültüre sahip sağ kalan insanların unutulmaya yüz tutmaya karşın belgeselleri çekilerek, sözlü kültüre sahip çıkılması gerekliliği olduğu ifade edilebilir. Çalışma sonunda araştırmacılar tarafından konu özelinde doğaçlama bir Haaha okuması gerçekleştirilmiştir:

Haaha biz Hatay sevdalıları akademisyenleriz,

Haaha gezer gezer Hatay’a döneriz,

Haaha Hatay’dan başka yar tanımıyoruz,

Haaha Hatay bizim biricik memleketimiz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederiz.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Güncel Turizm Araştırmaları

Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Tüm taraflar kendi rızaları ile çalışmaya dâhil olmuşlardır.

Etik Kurul Onayı: Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 03.11.2023 tarih ve 242 sayılı karar numarası ile izin alınmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Araştırma verileri paylaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akay, A. S. (2006). Somut olmayan kültürel mirasın tarih araştırmalarında kaynak olma özelliği. *Milli Folklor Dergisi*, 18(70), 38-58.
- Ar, H., & Çelik Uğuz, S. (2015). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rollerine yönelik turist algıları üzerine bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 8(41), 1406-1418.
- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(Özel sayı 1), 395-407.
- Avcı, C. (2021). Kilis manilerinde kültürel eko-sistem üzerine bir değerlendirme. *Asia Minor Studies*, 9(1), 621-644.

- Aziz, A. S. A., Noor, N. A. M., Shamsul Abd Aziz, A., & Azlina Mohd Noor, N. (2018). Safeguarding intangible cultural heritage in Malaysia: a legal analysis on the national heritage act 2005. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 52, 841-848. <https://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2018.12.03.86>
- Bal Hatunoğlu, N. (2023). Hatay efsanelerine sembolik yaklaşım. [Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Benligiray, S. (2009). Türkiye’de insan kaynakları yönetimi alanında yapılan lisansüstü tezler ve bu tezlerde incelenen temaların analizi: 1983-2008 dönemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 167-197.
- Beyazıt, E. (2019). Hatay kent kimliği. Detay Yayıncılık.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Cereci, S. (2022). Yöresel bir iletişim dili olarak Hatay nidâsı: Haaha. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(50), 226-236.
- Creswell, J. (2013). Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni, (Çev: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). (3. Baskıdan Çeviri)., Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2015). Karma yöntem araştırmalar: tasarımı ve yürütülmesi. (2. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Çalışır, G., & Uncu, G. (2018). Sözlü kültürün sözlü iletişimle harmonisi: Şahmeran. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 9-24.
- Çapar, G., & Yenipınar, U. (2016). Somut olmayan kültürel miras kaynağı olarak yöresel yiyeceklerin turizm endüstrisinde kullanılması. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 4(1), 100-115. <https://doi.org/10.21325/jotags.2016.25>.
- Çelepi, M. S. (2016). Somut olmayan kültürel miras ve üniversite gençliği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 15-35.
- Çelik, S., Yıldız, N., & Altuğ, A. (2023). Kültürel değerlere yönelik farkındalık demografik değişkenlere göre değişir mi? Cizre/Şırnak’ta bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 20(1), 6-23. <https://doi.org/10.24010/soid.1178413>
- Çelik Kan, A. (2019). Hatay/Reyhanlı Çerkeslerinde halkbilimi unsurları. [Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çiçekçioğlu, Ş. (2017). Hatay ili Defne ilçesi Arap Alevlerinde (Nusayri) düğün (ferah) müzik kültürü. [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çobanoğlu, Ö. (2000). Yapısal ve işlevsel bakımdan geleneksel bayramlar bağlamında Nevruz ve Hıdrellez. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 51-59.
- Devatine, F. (2009). Written tradition, oral tradition, oral literature, future. *Shima: The International Journal Of Research into Island Cultures*, 3(2), 10-14.
- Ekici, M. (2018). UNESCO SOKÜM temsili listesinde Türkiye’nin çok uluslu dosyaları. *Millî Folklor*, 30(120), 81-89.

- Elçi, D., & Kalkan, G. A. (2023). Review on Isparta's tangible and intangible cultural heritage: meals. *Journal of Applied Tourism Research*, 4(2), 61-74.
- Eykay, İ., Dalgın, T., & Çeken, H. (2015). İnanç turizmi potansiyeli açısından Antakya'nın değerlendirilmesi. *Journal of Life Economics*, 2(2), 59-74.
- Gül, İ., & Arı, B. (2024). Hatay-İskenderun bölgesinde kış hazırlıkları. *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 95-110.
- Gümüşçü, O. (2018). Tarihi coğrafya ve kültürel miras. *Erdem*, 75, 101-120.
- Gümüštepe, P. N. (2024). Tarihsel süreçte Türk kadını için bir iletişim yöntemi: mani söyleme geleneği. *Türkoloji*, 3(119), 69-90. <https://doi.org/10.59358/ayt.1534110>
- Gürel, D., & Çetin, T. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının somut olmayan kültürel mirasa yönelik tutum ve farkındalıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(4), 2190-2205. . <https://doi.org/15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.20.10.1432>
- İslamoğlu, A. H., & Alınacak, Ü. (2013). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 6. Baskı). Beta Yayınevi.
- Kalaycıoğlu, M. (2020). Hatay halk bilimi. (1. Baskı). Hatay Büyükşehir Belediyesi.
- Kalem, M. Y., & Deniz, F. Ö. (2018). Turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısına etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 79-91.
- Karaca Yılmaz, Ş., Akkuş, G., Şahbudak, E., & Işkın, M. (2017). Kültürel miras farkındalığı: Cumhuriyet üniversitesi öğrencilerine yönelik bir uygulama çalışması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 9(16), 86-100.
- Karaçelik, V., & Tekin, Y. (2024). Somut olmayan kültürel miras unsuru olarak efsaneler: Balıkesir için yenilikçi bir festival önerisi. *Journal of New Tourism Trends*, 5(1), 34-47.
- Karasar, N. (2024). Bilimsel araştırma yöntemi. (2. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, B., & Ünlüöner, K. (2021). Turist rehberlerinin kültürel miras aktarımında hikâye anlatıcılığının rolü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 2166-2179. . <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.840>
- Kaya, K. (2021). Somut olmayan kültürel mirasın aktarımında turizm acentelerinin rolü: Nevşehir örneği, [Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 373-392.
- Keskin, M., & Saçlı, Ç. & Efe, D. (2020). Turizm Öğrencilerinin Hatay İli Somut Kültürel Miras Değerine Yönelik Algıları: İskenderun Teknik Üniversitesi Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 335-343. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.521811>
- Kılıç, S. N., Ulusoy, H., & Avcıkurt, C. (2021). Somut olmayan kültürel miras unsuru olarak Pamukçu beldesi oyunları. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 524-541.
- Korucu, E. H. (2023). Sözlü kültür döneminden başlayarak dijital döneme kadar uzanan süreçte dil kültür etkileşiminin iletişim süreçlerine etkisi. *Medya ve Kültür*, 3(2), 228-255. <https://doi.org/10.60077/medkul.1385832>.

- Kozak, M. (2018). Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yayın ve Yayın Teknikleri. (4. Baskı). Detay Yayıncılık.
- Kurt, B. (2020). Manilerde sosyal mekân tezahürü: pencerede söylenen maniler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(32), 1376-1389 <https://doi.org/10.12981/mahder.802594>
- Lonardi, S., & Unterpertinger, Y. (2022). The relevance of intangible cultural heritage and traditional languages for the tourism experience: The case of Ladin in South Tyrol. *Sustainability*, 14(5), 1-15. <https://doi.org/10.3390/su14052729>
- Masoud, H., Mortazavi, M., & Farsani, N. T. (2019). A study on tourists' tendency towards intangible cultural heritage as an attraction (case study: Isfahan, Iran). *City, Culture And Society*, 17, 54-60. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2018.11.001>
- Nakip, M. (2013). Pazarlama araştırmalarına giriş. (Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 4. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Milli Folklor*, 25(100), 5-13.
- Pressman, S. (2007). The decline of the middle class: an international perspective. *Journal of Economic Issues*, 41(1), 181-200.
- Rahil, N. R. M., Ghani, M. Z. A., & Sarkom, Y. (2020). Architectural heritage values and sense of place of Kampung Morten, Melaka. *Planning Malaysia*, 18(14), 33-46.
- Reyhanoğlu, G., & Özcan, A. (2021). İnançtan anlatıya: Hatay halk kültüründe defne. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 62-87.
- Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>
- Rodzi, N. I. M., Zaki S. A., & Subli, S. M. H. S. (2013). Between tourism and intangible Cultural heritage. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 85, 411-420. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.370>
- Saban, A., Koçbeker, B. N., & Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(2), 509-522.
- Spear, T. (1981). Oral traditions: whose history?. *The Journal of Pacific History*, 16(3), 133-148. <https://www.jstor.org/stable/pdf/25168470>
- Şengül, S. (2017). Türkiye'nin gastronomi turizmi destinasyonlarının belirlenmesi: yerli turistler üzerine bir araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(37), 375-396.
- Taşdelen, V. (2015). Oral tradition and values education a case study Dede Korkut Stories. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(1), 219-229. <https://doi.org/10.15345/iojes.2015.01.018>
- TDK. (2024). Miras kavramı. <https://sozluk.gov.tr/>, adresinden 21.09.2024 tarihinden alınmıştır.
- Tıkır, S., (2019). Kültürel miras turizm açısından Gelibolu Yarımadası'nda bulunan yabancı savaş mezarlıkları, [Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Timothy, D. J. (2014). Contemporary cultural heritage and tourism: Development issues and emerging trends. *Public Archaeology*, 13(1-3), 30-47. <https://doi.org/10.1179/1465518714Z.000000000052>
- Topaloğlu, C. (2023). Haaha okuma. Hatay adresinde 22.10.2023 tarihinde yapılan görüşme.
- Türk, H. (2013). Anadolu'nun gizli inancı Nusayrılık inanç sistemleri ve kültürel özellikleri. Kaknüs Yayınları.
- Türker, A., & Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 9, 86-98.
- Türker, A., & Köksal, G. (2018). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistlere aktarılmasının turist rehberleri açısından değerlendirilmesi. N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç & H. Ulusoy Yıldırım (Ed), *Turist Rehberliği Üzerine Güncel Araştırmalar* (s. 264-277) içinde. Detay Yayıncılık.
- UNESCO. (1972). Sözleşmeler. <https://www.unesco.org.tr/Pages/158/177/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler>, adresinden 21.09.2024 tarihinden alınmıştır.
- UNESCO. (2024). Dünya Mirası. <https://www.unesco.org/en/world-heritage?hub=365>, adresinden 21.09.2024 tarihinden alınmıştır.
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201 <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Ünsal, D., & Pulhan, G. (2012). Türkiye’de kültürel mirasın anlamı ve yönetimi. Aksoy, A. ve Ünsal, D. (Ed.). *Kültürel Miras Yönetimi içinde (Ünite 2, 30-65)*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wilson, D. (2015). A Study on Oral Tradition as a Communication tool. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences*, 5(7), 118-124.
- Wulan, A. P., Maryaeni, D. S., & Dermawan, T. (2019). Tundang" Folk Songs of West Kalimantan Indonesia as Material of Local Wisdom Based Education. *Universal Journal of Educational Research*, 7(8), 1717-1725. <https://doi.org/10.13189/ujer.2019.070810>
- Yakıcı, A., & Sarıtuğ, B. (2019). Sözlü Türk kültürünün yaşaması ve aktarımında Hataylı ozanların rolü. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 1011-1022.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (8. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Youtube. (2025). Haaha okuma örnekleri. <https://youtu.be/bnNamdYiQoA> adresinden erişilmektedir.